

ФГБОУ ВО «УФИМСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ НАУКИ И ТЕХНОЛОГИЙ»
СИБАЙСКИЙ ИНСТИТУТ (ФИЛИАЛ) УУН_{ИТ}
ЕСТЕСТВЕННО-МАТЕМАТИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Утверждено:
на заседании кафедры
протокол №10 от «06»июня 2023

Зав. кафедрой Ягафарова Г.А.

Согласовано:
Председатель УМК естественно-
математического факультета

Ильбулова Г.Р.

/Ильбулова Г.Р.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА ДИСЦИПЛИНЫ (МОДУЛЯ)

Дисциплина **БАШКИРСКИЙ ЯЗЫК**

(наименование дисциплины)

Обязательная часть

(обязательная часть или часть, формируемая участниками образовательных отношений, факультатив)

программа бакалавриата

Направление подготовки

06.03.01 Биология

(указывается код и наименование направления подготовки)

Направленность (профиль) подготовки

Биология

(указывается наименование направленности (профиля) подготовки)

Квалификация

бакалавр

(указывается квалификация)

Разработчик (составитель)

доцент, к.ф.н., доцент

(должность, ученая степень, ученое звание)

/ Самирханова Г.Х.

Для приема: 2023 г.

Сибай 2023 г.

Составитель/ составители: Ласынова Н.А., к.ф.н., доцент

Рабочая программа дисциплины утверждена на заседании кафедры естественных наук
протокол от «06» июня 2023 № 10.

Дополнения и изменения, внесенные в рабочую программу
дисциплины _____
утверждены на заседании кафедры, протокол № ____ от «____» _____ 20__ г.

Заведующий кафедрой _____ / Нургалина Х.Б./

Дополнения и изменения, внесенные в рабочую программу
дисциплины _____
утверждены на заседании кафедры, протокол № ____ от «____» _____ 20__ г.

Заведующий кафедрой _____ / _____ /

Дополнения и изменения, внесенные в рабочую программу
дисциплины _____
утверждены на заседании кафедры, протокол № ____ от «____» _____ 20__ г.

Заведующий кафедрой _____ / _____ /

Дополнения и изменения, внесенные в рабочую программу
дисциплины _____
утверждены на заседании кафедры, протокол № ____ от «____» _____ 20__ г.

Заведующий кафедрой _____ / _____ /

Список документов и материалов

1. Перечень планируемых результатов обучения по дисциплине, соотнесенных с установленными в образовательной программе индикаторами достижения компетенций	4
2. Цель и место дисциплины в структуре образовательной программы	7
3. Содержание рабочей программы (объем дисциплины, типы и виды учебных занятий, учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы обучающихся)	7
4. Фонд оценочных средств по дисциплине	7
4.1. Перечень компетенций и индикаторов достижения компетенций с указанием соотнесенных с ними запланированных результатов обучения по дисциплине. Описание критериев и шкал оценивания результатов обучения по дисциплине	7
4.2. Типовые контрольные задания или иные материалы, необходимые для оценивания результатов обучения по дисциплине, соотнесенных с установленными в образовательной программе индикаторами достижения компетенций. Методические материалы, определяющие процедуры оценивания результатов обучения по дисциплине.	11
5. Учебно-методическое и информационное обеспечение дисциплины	31
5.1. Перечень основной и дополнительной учебной литературы, необходимой для освоения дисциплины	31
5.2. Перечень ресурсов информационно-телекоммуникационной сети «Интернет» и программного обеспечения, необходимых для освоения дисциплины	31
6. Материально-техническая база, необходимая для осуществления образовательного процесса по дисциплине	32

1. Перечень планируемых результатов обучения по дисциплине, соотнесенных с установленными в образовательной программе индикаторами достижения компетенций

По итогам освоения дисциплины обучающийся должен достичь следующих результатов обучения:

Категория (группа) компетенций	Формируемая компетенция (с указанием кода)	Код и наименование индикатора достижения компетенции	Результаты обучения по дисциплине
Системное и критическое мышление	УК-4. Способен осуществлять деловую коммуникацию в устной и письменной формах на государственном языке Российской Федерации и иностранном(ых) языке(ах)	ИУК 4.1. Знает: принципы коммуникации в профессиональной этике; факторы улучшения коммуникации в организации, коммуникационные технологии в профессиональном взаимодействии; характеристики коммуникационных потоков; значение коммуникации в профессиональном взаимодействии; методы исследования коммуникативного потенциала личности; современные средства информационно-коммуникационных технологий.	<i>Знать</i> принципы коммуникации в профессиональной этике; факторы улучшения коммуникации в организации, коммуникационные технологии в профессиональном взаимодействии; характеристики коммуникационных потоков; значение коммуникации в профессиональном взаимодействии; методы исследования коммуникативного потенциала личности; современные средства информационно-коммуникационных технологий.
		ИУК 4.2. Умеет: создавать на русском и иностранном языке письменные тексты научного и официально-делового стилей речи по профессиональным вопросам; исследовать прохождение информации по управленческим коммуникациям; определять внутренние коммуникации в организации; производить редакторскую и корректорскую правку текстов научного и официально-делового стилей речи на русском и иностранном языке; владеть принципами формирования системы коммуникации; анализировать систему коммуникационных связей в организации.	<i>Уметь</i> создавать на башкирском языке письменные тексты научного и официально-делового стилей речи по профессиональным вопросам; исследовать прохождение информации по управленческим коммуникациям; определять внутренние коммуникации в организации; производить редакторскую и корректорскую правку текстов научного и официально-делового стилей речи на башкирском языке; владеть принципами формирования системы коммуникации; анализировать систему коммуникационных связей в организации.
		ИУК 4.3. Владеет: реализацией способов устной и письменной видов коммуникации, в том числе на иностранном языке; представлением планов и результатов собственной и командной деятельности с использованием коммуникативных технологий.	<i>Владеть</i> реализацией способов устной и письменной видов коммуникации, в том числе на башкирском языке; представлением планов и результатов собственной и командной деятельности с использованием коммуникативных технологий.

2. Цель и место дисциплины в структуре образовательной программы

Дисциплина «Башкирский язык» относится к обязательной части Блока 1 учебного плана данного направления подготовки.

Дисциплина изучается на 3 курсе в 5 - 6 семестрах очной и очно-заочной формах обучения.

Цели изучения дисциплины: осуществлять деловую коммуникацию в устной и письменной формах на государственном языке Российской Федерации и иностранном(ых) языке(ах).

3. Содержание рабочей программы (объем дисциплины, типы и виды учебных занятий, учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы обучающихся)

Содержание рабочей программы представлено в Приложении № 1.

4. Фонд оценочных средств по дисциплине

4.1. Перечень компетенций и индикаторов достижения компетенций с указанием соотнесенных с ними запланированных результатов обучения по дисциплине. Описание критериев и шкал оценивания результатов обучения по дисциплине

Код и формулировка компетенции:

УК-4. Способен осуществлять деловую коммуникацию в устной и письменной формах на государственном языке Российской Федерации и иностранном(ых) языке(ах)

Код и наименование индикатора достижения компетенции	Результаты обучения по дисциплине	Критерии оценивания результатов обучения	
		«Незачтено»	«Зачтено»
ИУК 4.1. Знает: принципы коммуникации в профессиональной этике; факторы улучшения коммуникации в организации, коммуникационные технологии в профессиональном взаимодействии; характеристики коммуникационных потоков; значение коммуникации в профессиональном взаимодействии; методы исследования коммуникативного потенциала личности; современные средства информационно-коммуникационных технологий.	<i>Знать</i> принципы коммуникации в профессиональной этике; факторы улучшения коммуникации в организации, коммуникационные технологии в профессиональном взаимодействии; характеристики коммуникационных потоков; значение коммуникации в профессиональном взаимодействии; методы исследования коммуникативного потенциала личности; современные средства информационно-коммуникационных технологий.	Не знает принципов коммуникации в профессиональной этике; факторов улучшения коммуникации в организации, коммуникационные технологии в профессиональном взаимодействии; характеристики коммуникационных потоков; значение коммуникации в профессиональном взаимодействии; методов исследования коммуникативного потенциала личности; современных средства информационно-коммуникационных технологий.	<i>Знает</i> принципы коммуникации в профессиональной этике; факторы улучшения коммуникации в организации, коммуникационные технологии в профессиональном взаимодействии; характеристики коммуникационных потоков; значение коммуникации в профессиональном взаимодействии; методы исследования коммуникативного потенциала личности; современные средства информационно-коммуникационных технологий.
ИУК 4.2. Умеет: создавать на русском и иностранном языке письменные тексты научного и официально-делового стилей речи по профессиональным вопросам; исследовать прохождение информации по управленческим коммуникациям; определять внутренние коммуникации в организации; производить редакторскую и корректорскую правку текстов научного и	<i>Уметь</i> создавать на башкирском языке письменные тексты научного и официально-делового стилей речи по профессиональным вопросам; исследовать прохождение информации по управленческим коммуникациям; определять внутренние коммуникации в организации; производить редакторскую и корректорскую правку текстов научного и	Демонстрирует поверхностные умения создания на башкирском языке письменные тексты научного и официально-делового стилей речи по профессиональным вопросам; исследовать прохождение информации по управленческим коммуникациям; определять внутренние коммуникации в организации; производить редакторскую и корректорскую правку текстов научного и	Показывает весь комплекс умений создания на башкирском языке письменные тексты научного и официально-делового стилей речи по профессиональным вопросам; исследовать прохождение информации по управленческим коммуникациям; определять внутренние коммуникации в организации; производить редакторскую и корректорскую правку текстов научного и

официально-делового стилей речи на русском и иностранном языке; владеть принципами формирования системы коммуникации; анализировать систему коммуникационных связей в организации.	корректорскую правку текстов научного и официально-делового стилей речи на башкирском языке; владеть принципами формирования системы коммуникации; анализировать систему коммуникационных связей в организации.	текстов научного и официально-делового стилей речи на башкирском языке; владеть принципами формирования системы коммуникации; анализировать систему коммуникационных связей в организации.	официально-делового стилей речи на башкирском языке; владеть принципами формирования системы коммуникации; анализировать систему коммуникационных связей в организации.
ИУК 4.3. Владеет: реализацией способов устной и письменной видов коммуникации, в том числе на иностранном языке; представлением планов и результатов собственной и командной деятельности с использованием коммуникативных технологий.	<i>Владеть</i> реализацией способов устной и письменной видов коммуникации, в том числе на башкирском языке; представлением планов и результатов собственной и командной деятельности с использованием коммуникативных технологий.	Не демонстрирует владение способами устной и письменной видов коммуникации, в том числе на башкирском языке; представлением планов и результатов собственной и командной деятельности с использованием коммуникативных технологий.	Демонстрирует сформированные навыки владения способами устной и письменной видов коммуникации, в том числе на башкирском языке; представлением планов и результатов собственной и командной деятельности с использованием коммуникативных технологий.

4.2. Типовые контрольные задания или иные материалы, необходимые для оценивания результатов обучения по дисциплине, соотнесенных с установленными в образовательной программе индикаторами достижения компетенций. Методические материалы, определяющие процедуры оценивания результатов обучения по дисциплине.

Код и наименование индикатора достижения компетенции	Результаты обучения по дисциплине	Оценочные средства
ИУК 4.1. Знает: принципы коммуникации в профессиональной этике; факторы улучшения коммуникации в организации, коммуникационные технологии в профессиональном взаимодействии; характеристики коммуникационных потоков; значение коммуникации в профессиональном взаимодействии; методы исследования коммуникативного потенциала личности; современные средства информационно-коммуникационных технологий. ИУК 4.2. Умеет: создавать на русском и иностранном языке письменные тексты научного и официально-делового стилей речи по профессиональным вопросам; исследовать прохождение информации по управленческим коммуникациям; определять внутренние коммуникации в организации; производить редакторскую и корректорскую правку текстов научного и официально-делового стилей речи на русском и иностранном языке; владеть принципами формирования системы коммуникации; анализировать систему	<i>Знать</i> принципы коммуникации в профессиональной этике; факторы улучшения коммуникации в организации, коммуникационные технологии в профессиональном взаимодействии; характеристики коммуникационных потоков; значение коммуникации в профессиональном взаимодействии; методы исследования коммуникативного потенциала личности; современные средства информационно-коммуникационных технологий.	вопросы для аудиторной работы, устный ответ, письменный ответ, эссе, контрольная работа, диалог, научная статья, участие в конференциях, зачет
	<i>Уметь</i> создавать на башкирском языке письменные тексты научного и официально-делового стилей речи по профессиональным вопросам; исследовать прохождение информации по управленческим коммуникациям; определять внутренние коммуникации в организации; производить редакторскую и корректорскую правку текстов научного и официально-делового стилей речи на башкирском языке; владеть принципами формирования системы коммуникации; анализировать систему коммуникационных связей в организации.	вопросы для аудиторной работы, устный ответ, письменный ответ, эссе, контрольная работа, диалог, научная статья, участие в конференциях, зачет
	<i>Владеть</i> реализацией способов устной и письменной видов коммуникации, в том числе на башкирском языке;	вопросы для аудиторной работы, устный ответ, письменный ответ, эссе, контрольная работа, диалог,

коммуникационных связей в организации. ИУК 4.3. Владеет: реализацией способов устной и письменной видов коммуникации, в том числе на иностранном языке; представлением планов и результатов собственной и командной деятельности с использованием коммуникативных технологий.	представлением планов и результатов собственной и командной деятельности с использованием коммуникативных технологий.	научная статья, участие в конференциях, зачет
--	---	---

Критериями оценивания при *модульно-рейтинговой системе* являются баллы, которые выставляются преподавателем за виды деятельности (оценочные средства) по итогам изучения модулей (разделов дисциплины), перечисленных в рейтинг-плане дисциплины (*для зачета*: текущий контроль – максимум 50 баллов; рубежный контроль – максимум 50 баллов, поощрительные баллы – максимум 10)

Шкалы оценивания:

для зачета:

зачтено – от 60 до 110 рейтинговых баллов (включая 10 поощрительных баллов),
не зачтено – от 0 до 59 рейтинговых баллов).

Рейтинг-план дисциплины
Башкирский язык
(название дисциплины согласно рабочему учебному плану)

Направление **Биология**
Направленность (профиль) подготовки **Биология**
курс 3_, семестр 5 - 6

Виды учебной деятельности студентов	Балл за конкретное задание	Число заданий за семестр	Баллы	
			Минимальный	Максимальный
Модуль 1. Лексикология башкирского языка				
Текущий контроль			12	16
1. Творческая работа	2	1	2	2
2. Лексический анализ слов	-	5 задач	1	3
3. Работа при обсуждении вопросов аудиторной работы	2	4	3	8
4. Объяснение темы	1	3	3	3
Рубежный контроль			6	10
1. Контрольная работа №1	-	5	3	5
2. Индивидуальное задание №1	-	2	1	2
3. Тестовый контроль	-	20 заданий	2	3
Модуль 2. Морфология башкирского языка				
Текущий контроль			8	12
1. Творческая работа	2	1	2	2
2. Морфологический анализ слов	-	10 задач	1	3
3. Работа при обсуждении вопросов аудиторной работы	2	2	3	4
4. Объяснение темы	1	3	3	3
Рубежный контроль			6	10
1. Контрольная работа №2	-	5	3	5
2. Индивидуальное задание №2	-	2	1	2
3. Тестовый контроль	-	20 заданий	2	3
Модуль 3. Синтаксис башкирского языка				
Текущий контроль			7	12
1. Работа при обсуждении вопросов аудиторной работы	2	1	2	2
2. Синтаксический разбор предложений	-	10 задач	1	3
3. Творческая работа	2	2	3	4
4. Объяснение темы	1	3	3	3
Рубежный контроль			6	10
1. Контрольная работа №3	-	5	3	5
2. Индивидуальное задание №3	-	2	1	2
3. Тестовый контроль	-	20 заданий	2	3
Поощрительные баллы			0	10
1. Подготовка научной статьи	1	5	0	5
2. Участие в конференциях	1	5	0	5
Посещаемость (баллы вычитаются из общей суммы набранных баллов)				
1. Посещение практических занятий			0	-10
Итоговый контроль				
1. Зачет	-	-	-	-
ИТОГО:			60	110

Перечень вопросов для зачета

1. Башкорт теленең һузынғы өндәр системаһы һәм уларҙың классификацияһы.
 2. Башкорт теленең тартынғы өндәр системаһы һәм уларҙың классификацияһы.
 3. Хәреф һәм өн. Уларҙың айырмаһы. Башкорт теленең төп орфографик нормалары.
 4. Рус теле һәм рус теле аша башка телдәрҙән үزلәштерелгән һүҙҙәрҙә ялғауларҙың дөрөс язылышы.
 5. Һүҙҙәрҙә айырып, кушып, дефис аша языу.
 6. Һүз составы: тамыр, ялғау. Ялғауларҙың төрҙәре.
 7. Исем һүз төркөмө. Уның һан категорияһы.
 8. Исемдәрҙең эйәлек категорияһы.
 9. Исемдәрҙең хәбәрлек категорияһы.
 10. Исемдәрҙең килеш категорияһы.
 11. Эйәлек ялғаулы исемдәрҙең килеш менән үзгәреше.
 12. Сифат. Төп һәм шартлы сифаттар. Сифат дәрәжәләре.
 13. Һан. Һан төркөмсәләре. Һандарҙың дөрөс язылышы.
 14. Алмаш. Алмаш төркөмсәләре. Уларҙың килеш менән үзгәреше.
 15. Кылым. Кылым һөйкәлештәре.
 16. Кылымдың зат һәм һан категорияһы.
 17. Кылымдың йүнәлеш категорияһы.
 18. Башкорт телендә кылымдың затһыҙ формалары. Кылым төркөмсәләре.
 19. Кылымдың барлык-юклыҡ, күсемлелек-күсемһезлек категорияһы.
 20. Рәүеш. Рәүеш дәрәжәләре. Рәүеш төркөмсәләре.
 21. Теркәүестәр. Теркәүестәрҙең бүленеше. Тезеүсә теркәүестәрҙең төркөмдәре.
- Эйәртеүле теркәүестәрҙең төркөмдәре.
22. Бәйләүес. Бәйләүестәрҙең бүленеше.
 23. Киҫәксәләр. Киҫәксәләрҙең бүленеше.
 24. Модаль һүҙҙәр.
 25. Ымлыҡтар. Ымлыҡтарҙың дөрөс язылышы.
 26. Окшатыу һүҙҙәре.
 27. Һүзбәйләнеш. Тезмә һәм эйәртеүле һүзбәйләнеш.
 28. Эйәртеүле һүзбәйләнештә һүҙҙәрҙең бәйләнеш юлдары.
 29. Ике составлы һөйләм. Ябай һәм кушма эйә. Ябай һәм кушма хәбәр. Эйә менән хәбәр араһында һызыҡ.
 30. Бер составлы һөйләмдәр. Баш киҫәк эйәнән торған бер составлы һөйләм, уның грамматик үзенсәлектәре.
 31. Баш киҫәге хәбәрҙән торған бер составлы һөйләмдәр.
 32. Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре: аныклаусылар (тиң һәм тиң булмаған аныклаусылар), өстәлмәлектәр, тултырыусылар (тура һәм ситләтелгән тултырыусылар).
 33. Хәлдәр: рәүеш хәле, урын хәле, ваҡыт хәле, шарт хәле, сәбәп хәле, максат хәле, кире хәл.
 34. Тиң киҫәкле һөйләмдәр. Тиң киҫәктәрҙең үз-ара бәйләнеше. Тиң киҫәктәр эргәһендә дөйөмләштереүсә һүҙҙәр һәм тыныш билдәләренән куйылышы.
 35. Өндәш һүҙҙәр. Өндәш һүҙҙәр эргәһендә тыныш билдәләре.
 36. Инеш һүҙҙәр һәм инеш һөйләмдәр. Улар эргәһендә тыныш билдәләре.
 37. Айырымланған эйәрсән киҫәкле һөйләмдәр. Аныклаусыларҙың айырымланыуы. Өстәлмәлектәрҙең айырымланыуы. Хәл әйтемдәренән айырымланыуы.
 38. Тура телмәр менән ситләтелгән телмәр. Тура телмәрҙә тыныш билдәләре.
 39. Теркәүесле тезмә кушма һөйләм. Теркәүесле тезмә кушма һөйләмдә тыныш билдәләре.
 40. Теркәүесһез тезмә кушма һөйләм. Теркәүесһез тезмә кушма һөйләмдәрҙә тыныш билдәләре.

41. Эйәртеүле кушма һөйләм. Баш һәм эйәрсән һөйләм.
42. Эйә һөйләм. Препозитив һәм постпозитив эйә һөйләм. Уларза тыныш билдәләре.
43. Препозитив һәм постпозитив хәбәр эйәрсән һөйләм. Уларза тыныш билдәләре.
44. Аныкклаусы эйәрсән һөйләм.
45. Тултырыусы эйәрсән һөйләм.
46. Хәл эйәрсән һөйләмдәр. Уларзың төрзәре.

Критериями оценки (в баллах):

зачтено – от 60 до 110 рейтинговых баллов (включая 10 поощрительных баллов),
не зачтено – от 0 до 59 рейтинговых баллов.

Планы семинарских занятий

Темы практических занятий (семинаров)

Тема 1. Морфология. Исем. Уның грамматик мәғәнәһе, морфологик һәм синтаксик билдәләре. Уртаклык һәм яңғызлык исемдәр. Исемдәрҙең һан, эйәлек, хәбәрлек, килеш категорияһы. Исемдәргә грамматик анализ.

Тема 2. Сифат. Уның грамматик мәғәнәһе, морфологик һәм синтаксик билдәләре. Төп һәм шартлы сифат. Сифат дәрәжәләре, уларзың яһалышы. Сифаттарзың исем урынында кулланылыуы. Сифаттарға грамматик анализ.

Тема 3. Һан. Уның грамматик мәғәнәһе, морфологик һәм синтаксик билдәләре. Һан төкөмсәләре: төп һандар, рәт һандары, бүлем һандары, сама һандары, йыйыу һандары, үлсәу һандары, кәсер һандары. Ябай һәм кушма һандар. Һандарзың дөрөс язылышы. Һандарға грамматик анализ.

Тема 4. Алмаш. Уның грамматик мәғәнәһе, морфологик һәм синтаксик билдәләре. Алмаш төркөмсәләре: зат, күрһәтәү, һорау, билдәләү, билдәһезлек, юклык, эйәлек алмаштары. Алмаштарзың грамматик категориялар менән үзгәреше. Алмаштарға грамматик анализ.

Тема 5. Кылым. Уның грамматик мәғәнәһе, морфологик һәм синтаксик билдәләре. Кылымдың башланғыс формаһы. Үз аллы һәм ярзамсы кылымдар. Кылымдың барлык-юклык, күсемлек-күсемһезлек категориялары. Затлы һәм затһыз кылымдар.

Кылымдың һөйкәлеш категорияһы. Бойорок һөйкәлеше: уның мәғәнәһе, яһалышы һәм зат-һан менән үзгәреше.

Шарт һөйкәлеше: уның мәғәнәһе, яһалышы һәм зат-һан менән үзгәреше.

Теләк-өндәү һөйкәлеше: уның мәғәнәһе, яһалышы һәм зат-һан менән үзгәреше.

Ниәт-максат һөйкәлеше: уның мәғәнәһе, яһалышы һәм зат-һан менән үзгәреше.

Хәбәр һөйкәлеше: уның мәғәнәһе, яһалышы һәм зат-һан менән үзгәреше. Хәбәр һөйкәлешендәге кылымдарзың заман формалары: үткән заман, хәзерге заман, киләсәк заман.

Кылымдың йүнәлеш категорияһы: төп, кайтым, төшөм, уртаклык, йөкмәтәү йүнәлештәре. Кайтым, төшөм, уртаклык һәм йөкмәтәү йүнәлештәренә яһалышы.

Кылым төркөмсәләре: исем кылым, уртаҡ кылым, сифат кылым, хәл кылым. Кылым төркөмсәләренә зат менән үзгәрмәүе.

Исем кылым. Уның мәғәнәһе һәм яһалышы. Исем кылымдың исемгә окшаш яктары: уның һан, килеш һәм эйәлек заты менән үзгәрәүе.

Уртаҡ кылым. Уның мәғәнәһе һәм яһалышы. Уртаҡ кылымдың барлык-юклык формаһы, синтаксик роле.

Сифат кылым. Сифат кылымдың заман формалары, синтаксик роле. Сифат кылымдың исем урынында кулланылыуы.

Хәл кылым, уның мәғәнәһе. Хәл кылымдың төрзәре һәм синтаксик роле. Кылымдарға грамматик анализ.

Тема 6. Рәүеш. Уның грамматик мәғәнәһе, морфологик үзенсәлектәре һәм синтаксик билдәләре. Башкорт телендә рәүештәр яһалыуың төп ысулдары. Рәүеш төркөмсәләре: хәл, вақыт, урын, күләм-дәрәжә, окшатыу-сағыштырыу, сәбәп, максат рәүештәре. Рәүеш дәрәжәләре, уларзың яһалышы. Рәүештәргә грамматик анализ.

Тема 7. Ярзамсы һүз төркөмдәре тураһында төшөнсә, уларзың үз аллы һүз төркөмдәренән айырмаһы.

Теркәүестәр. Составы буйынса теркәүестәрҙең бүленеше: ябай һәм кушма теркәүестәр. Мәғәнәләре буйынса теркәүестәрҙең бүленеше: теҙеүсә һәм эйәртеүле теркәүестәр. Теҙеүсә теркәүестәрҙең төркөмдәре: йыйыу, каршы куйыу, бүлеу, аныклау теркәүестәре. Эйәртеүле теркәүестәрҙең төркөмдәре: шарт, сәбәп, һөҙөмтә, окшатыу теркәүестәре.

Бәйләүестәр. Бәйләүестәрҙең телмәрҙәге функцияһы. Бәйләүестәрҙең бүленеше: төп йәки әйәлек килештәге һүзәр менән килгән бәйләүестәр, төбәү йәки төп килештәге һүзәр менән килгән бәйләүестәр.

Киҫәксәләр. Киҫәксәләрҙең телмәрҙәге функцияһы. Киҫәксәләрҙең бүленеше: һорау киҫәксәләре, көсәйтеү-раҫлау киҫәксәләре, сикләү киҫәксәләре.

Модаль һүзәр. Модаль һүзәрҙең мәғәнәләре. Модаль һүзәрҙең килеп сығышы һәм уларзың синтаксик функциялары.

Ымлыктар. Ымлыктарзың телмәрҙәге функцияһы. Ымлыктарзың бүленеше һәм дәрәҫ язылышы.

Окшатыу һүзәре тураһында дөйөм төшөнсә. окшатыу һүзәренәң төзөлөшө һәм уларзың синтаксик функциялары.

Тема 8. Синтаксис. Пунктуация. Һүзбәйләнеш. Теҙмә һәм эйәртеүле Һүзбәйләнеш. Эйәртеүле Һүзбәйләнештә Һүзәрҙең синтаксик бәйләнеш юлдары.

Тема 9. Ябай һөйләм синтаксисы. Ике составлы һөйләм. Бер составлы һөйләмдәр.

Тема 10. Баш һәм эйәрсән киҫәктәр. Тиң киҫәкле һөйләмдәр. Айырымланған эйәрсән киҫәкле һөйләмдәр.

Тема 11. Тура телмәр менән ситләтелгән телмәр. Тура телмәрҙә тыныш билдәләре.

Тема 12. Кушма һөйләм. Теркәүесле теҙмә кушма һөйләм. Теркәүесһеҙ теҙмә кушма һөйләм. Теҙмә кушма һөйләм өлөштәре араһында тыныш билдәләре.

Тема 13. Эйәртеүле кушма һөйләм. Баш һәм эйәрсән һөйләм. Эйәрсән һөйләмдәрҙең төрҙәре. Эйәртеүле кушма һөйләмдә тыныш билдәләре.

Тема 14. Катмарлы синтаксик конструкциялар. Күп эйәрсәнле кушма һөйләмдәр, уларҙа эйәртеүле бәйләнеш ысулдары. Күп эйәрсәнле кушма һөйләмдәрҙә тыныш билдәләре.

Вопросы для семинаров

Занятие 1. Исем.

1. Морфология. Исем.
2. Уның грамматик мәғәнәһе, морфологик һәм синтаксик билдәләре.
3. Уртаҡлыҡ һәм яңғызлыҡ исемдәр.
4. Исемдәрҙең һан категорияһы.
5. Исемдәрҙең әйәлек һәм хәбәрлек категорияһы.
6. Исемдәрҙең килеш категорияһы.
7. Исемдәргә грамматик анализ.

Занятие 2. Сифат.

1. Сифат. Уның грамматик мәғәнәһе, морфологик һәм синтаксик билдәләре.
2. Төп һәм шартлы сифат.
3. Сифат дәрәжәләре, уларзың яһалышы.
4. Сифаттарзың исем урынында кулланылыуы.
5. Сифаттарға грамматик анализ.

Занятие 3. Хан.

1. Хан. Уның грамматик мәғәнәһе, морфологик һәм синтаксик билдәләре.
2. Хан төкөмсәләре: төп хандар, рәт хандары, бүлем хандары, сама хандары, йыйыу хандары, үлсәу хандары, кәсер хандары.
3. Ябай һәм кушма хандар. Хандардың дәрәжә язылышы.
4. Хандарға грамматик анализ.

Занятие 4. Алмаш.

1. Алмаштардың грамматик мәғәнәһе, морфологик һәм синтаксик билдәләре.
2. Алмаш төкөмсәләре: зат, күрһәтеү, һорау, билдәләү, билдәһезлек, юклык, әйәлек алмаштары.
3. Алмаштардың грамматик категориялар менән үзгәреш.
4. Алмаштарға грамматик анализ.

Занятие 5 - 7. Кылым.

1. Кылымдың грамматик мәғәнәһе, морфологик һәм синтаксик билдәләре.
2. Кылымдың башланғыс формасы. Үз аллы һәм ярзамсы кылымдар.
3. Кылымдың барлык-юклык, күсмәлек-күсмәһезлек категориялары.
4. Затлы һәм затһыз кылымдар.
5. Кылымдың һөйкәш категорияһы. Бойорок һөйкәш: уның мәғәнәһе, яһалышы һәм зат-хан менән үзгәреш.
6. Шарт һөйкәш: уның мәғәнәһе, яһалышы һәм зат-хан менән үзгәреш.
7. Теләк-өндәү һөйкәш: уның мәғәнәһе, яһалышы һәм зат-хан менән үзгәреш.
8. Ниәт-максат һөйкәш: уның мәғәнәһе, яһалышы һәм зат-хан менән үзгәреш.
9. Хәбәр һөйкәш: уның мәғәнәһе, яһалышы һәм зат-хан менән үзгәреш.
10. Хәбәр һөйкәшендәге кылымдардың заман формалары: үткән заман, хәзерге заман, киләсәк заман.
11. Кылымдың йүнәлеш категорияһы: төп, кайтым, төшөм, уртаклык, йөкмәтеү йүнәлештәре. Кайтым, төшөм, уртаклык һәм йөкмәтеү йүнәлештәренән яһалышы.
12. Кылым төкөмсәләре: исем кылым, уртак кылым, сифат кылым, хәл кылым. Кылым төкөмсәләренән зат менән үзгәреш.
13. Исем кылым. Уның мәғәнәһе һәм яһалышы. Исем кылымдың исемгә окшаш яктары: уның хан, килеш һәм әйәлек заты менән үзгәреш.
14. Уртак кылым. Уның мәғәнәһе һәм яһалышы. Уртак кылымдың барлык-юклык формасы, синтаксик роле.
15. Сифат кылым. Сифат кылымдың заман формалары, синтаксик роле. Сифат кылымдың исем урынында кулланылыуы.
16. Хәл кылым, уның мәғәнәһе. Хәл кылымдың төрҙәре һәм синтаксик роле. Кылымдарға грамматик анализ.

Занятие 8. Рәүеш.

1. Уның грамматик мәғәнәһе, морфологик үзенсәлектәре һәм синтаксик билдәләре.
2. Башкорт телендә рәүештәр яһалыуының төп ысулдары.
3. Рәүеш төкөмсәләре: хәл, вакыт, урын, күләм-дәрәжә, окшатыу-сағыштырыу, сәбәп, максат рәүештәре.
4. Рәүеш дәрәжәләре, улардың яһалышы. Рәүештәргә грамматик анализ.

Занятие 9. Ярзамсы һүз төкөмдәре

1. Ярзамсы һүз төкөмдәре тураһында төшөмсә, улардың үз аллы һүз төкөмдәренән айырмасы.
2. Теркәүестәр. Составы буйынса теркәүестәрҙең бүленеше: ябай һәм кушма теркәүестәр. Мәғәнәләре буйынса теркәүестәрҙең бүленеше: тезеүсә һәм әйәртеүле теркәүестәр.

Тезеүсе теркәүестәрҙең төркөмдәре: йыйыу, каршы куйыу, бүлеү, аныклау теркәүестәре. Эйәртеүле теркәүестәрҙең төркөмдәре: шарт, сәбәп, һөҙөмтә, окшатыу теркәүестәре.

3.Бәйләүестәр. Бәйләүестәрҙең телмәрҙәге функцияһы. Бәйләүестәрҙең бүленеше: төп йәки әйәлек килештәге һүҙҙәр менән килгән бәйләүестәр, төбәү йәки төп килештәге һүҙҙәр менән килгән бәйләүестәр.

4.Киҫәксәләр. Киҫәксәләрҙең телмәрҙәге функцияһы. Киҫәксәләрҙең бүленеше: һорау киҫәксәләре, көсәйтеү-раҫлау киҫәксәләре, сикләү киҫәксәләре.

5.Модаль һүҙҙәр. Модаль һүҙҙәрҙең мәғәнәләре. Модаль һүҙҙәрҙең килеп сығышы һәм уларҙың синтаксик функциялары.

6.Ымлыҡтар. Ымлыҡтарҙың телмәрҙәге функцияһы. Ымлыҡтарҙың бүленеше һәм дәрәҫ язылышы.

7.Окшатыу һүҙҙәре тураһында дөйөм төшөнсә. окшатыу һүҙҙәренең төҙөлөшө һәм уларҙың синтаксик функциялары.

Занятие 10. Синтаксис. Пунктуация.

1. Һүзбәйләнеш. Тезмә һәм әйәртеүле һүзбәйләнеш.
2. Әйәртеүле һүзбәйләнештә һүҙҙәрҙең синтаксик бәйләнеш юлдары.

Занятие 11 - 12. Ябай һөйләм синтаксисы.

1. Ике составлы һөйләм.
2. Баш һәм әйәрсән киҫәктәр.
3. Бер составлы һөйләмдәр.Бер составлы һөйләмдәрҙең төрҙәре.
4. Тиң киҫәкле һөйләмдәр.
5. Айырымланған әйәрсән киҫәкле һөйләмдәр.

Занятие 13. Кушма һөйләм синтаксисы.

1. Теркәүесле тезмә кушма һөйләм.
2. Теркәүесһез тезмә кушма һөйләм.
3. Тезмә кушма һөйләм өлөштәре араһында тыныш билдәләре.

Занятие 14 - 16. Әйәртеүле кушма һөйләм.

1. Баш һәм әйәрсән һөйләм.
2. Әйәрсән һөйләмдәрҙең төрҙәре.
3. Әйәртеүле кушма һөйләмдә тыныш билдәләре.

Занятие 17 - 18. Катмарлы синтаксик конструкциялар.

1. Күп әйәрсәнле кушма һөйләмдәр, уларҙа әйәртеүле бәйләнеш ысулдары.
2. Күп әйәрсәнле кушма һөйләмдәрҙә тыныш билдәләре.
3. Тура телмәр менән ситләтелгән телмәр.
4. Тура телмәрҙә тыныш билдәләре.

Критерии оценки (в баллах):

Количество баллов	Критерии оценивания на вопросы для аудиторной работы
2	При ответе студент демонстрирует свободное владение заявленной проблемой, умение грамотно использовать физический понятийный аппарат в рамках рассматриваемого вопроса, не использует конспект семинарского занятия как план при ответе.
1	При ответе на вопрос студентом допущено несколько существенных ошибок в толковании основных понятий. Логика и полнота ответа

	страдают заметными изъянами. Имеются принципиальные ошибки в логике построения ответа на вопрос.
0	Дан в целом неверный ответ

Задания для контрольной работы

Контрольная работа № 1.

1. Күрһәтелгән һүззәргә морфологик анализ яһарға, һүз составын билдәләргә.
Күп тә үтмәне, кайзандыр калкып сығып өлгөргән вак болоттар, бергә кушылып, ер тетрәтергә, уттарын сәсергә тотондолар. (И. Насыри).
2. Бер кушма һан алып, унан мөмкин тиклем төрлө юл менән яһалған сама һандары язығыз.
3. Ике төп (хәл) һәм ике вакыт рәүешә алып, улардың дәрәжә формаларын язығыз, бер-икеһе менән һүзбәйләнеш төзөгөз.
4. «Туғандар» һүзен эйәлек категорияһы затының берлек һәм күплек формаларында үзгәртәргә.
5. Сифат урынында кулланылыусы күрһәтәү алмаштары менән ике һөйләм язығыз.

Контрольная работа № 2.

1. Күрһәтелгән һүззәргә морфологик анализ эшләгөз.
Безең быуын өсөн Ватан тағы шуға икеләтә гәзит: уның именлеге өсөн күп атайзар менән ағайзар гүмерзәрен бирзеләр. (М.Кәрим).
2. Бер сама һаны менән кушма уртаклык исемдән һүзбәйләнеш төзөп, килеш менән үзгәртегөз.
3. Эйәлек категорияһының III зат формаһындағы бер һорау алмашын эйәлек һәм төбәү килештәрҙә алып, берәр һөйләм язығыз.
4. Тамыр, яһалма һәм парлы рәүештәргә икешәр милал язып, улардың ниндәй мәғәнәүи төркөмгә карағанлығын әйтегөз, берәүһенә дәрәжә формаларын бирегөз.
5. Коллектив (төркөмлә) күплектә аңлатыусы исем менән һөйләм язығыз.

Контрольная работа № 3.

1. Күрһәтелгән һүззәргә морфологик анализ эшләгөз.
*Нисектер кызыңдың исеме,
Белмәйем, корзаш, уны;
Тик беләм: ул - алма битле,
Һәм бик бәләкәй кулы.*
(Р.Нигмәти).
2. Предметтың, хәл – күренештә билдәлә бер урынға һәм вакытка карағанлығын белдерәүсә икешәр сифат язығыз. Улардың ниндәй сифат икәнен әйтегөз.
3. Төрлө юл менән яһалған к юклык алмашы язығыз, берәһен килеш менән үзгәртегөз.
4. Нумератив һүззәр менән биш һүзбәйләнеш язығыз.
5. «Кәнәғәт» һүзен хәбәрлек категорияһының зат формаларында язығыз, берәһе менән һөйләм төзөгөз.

Критерии оценки (в баллах):

Критерии оценивания контрольной работы	Количество баллов
Студент выполнил работу без ошибок и недочетов; допустил не более	5

одного недочета	
Студент выполнил работу полностью, но допустил в ней не более одной негрубой ошибки и одного недочета или не более двух недочетов;	4
Студент правильно выполнил не менее половины работы или допустил: не более двух грубых ошибок; или не более одной грубой и одной негрубой ошибки и одного недочета; или не более двух-трех негрубых ошибок; или одной негрубой ошибки и трех недочетов; или при отсутствии ошибок, но при наличии четырех-пяти недочетов;	3
Студент правильно выполнил менее половины работы	2

Работа при обсуждении вопросов аудиторной работы

Модуль 1. Лексикология башкирского языка

1. Түбәндәге үзләштерелгән һүзәргә төп башкорт һүзәренән синонимдар табығыз. Уларҙы кулланып өс һөйләм төзөгөз.
Ғөмүми, мосафир, нәтижә, фәкәт, кәзер, фекер, ватан, заман, ғазап, вәғзә, ғәйрәт, ғүмер, сәфәр, ғәзиз, фәкир, мөрәжәғәт, инкар итеү, тәкдир, хәсрәт, хәүеф, диуана, мөхәббәт, януар.
2. Бирелгән һүзәргә тура килгән фразеологизмдар яҙығыҙ, улар менән һөйләмдәр төзөгөз: Өндәшмәү, алдау, шатландырыу, камасаулау, ялкау, асығыу, куркыу, аптырау, хәйләкәр, эреләнеү, яклау, күнелһез, тиз, буйһоноу, тукмау, зыянһыҙ кеше, үпкәсел, сит кеше, мотлак.
3. Бирелгән фразеологизмдарға антоним фразеологизмдар яҙығыҙ:
Баш бирмәү, ер аяғы ер башы, акыллы баш, асыҡ ауыз, баш етеү, күз асып йомғансы, танау сөйөү, кәбестә һурпаһын эз эскән, тир түгеү, аркыры төшөү, бер кашыҡ һыуға һалып йоторлок, ауызға алғыһыҙ, ауызыңа бал да май, базары артыу, бармак менән һанарлык.
4. Бирелгән фразеологизмдарға синоним фразеологизмдар яҙығыҙ:
Ағас атка атландырыу, акты кара (караны ак) тип әйтеү, акылға бер төрлө, асыу кабарыу, ләм-мим тип әйтмәү, түбәһе күккә тейеү, балтаһы һыуға төшөү, берзе биш итеү, энә күзенән үткәреү, дөйә койроғо ергә еткәс, ете диңгез аръяғы, ике канат – бер койрок, ике тамсы һыу кеүек, йәшен тизлегә менән, кайыш асты бушау.
5. Түбәндә бирелгән фразеологик берәмектәрҙе һүз төркөмө буйынса айырып яҙығыҙ, мәғәнәләрен аңлатығыҙ (кылым фразеологизмдар, сифат фразеологизмдар, рәүеш фразеологизмдар, исем фразеологизмдар, ымлык фразеологизмдар).
Йөрәк куркыу, ауыз астырмау, күз сығарғансы (әйтеү), йөрәк сығыу, йоморо баш, йөрәк кубыу, сокор елкә, башы һау булһын, йөрәк өшөү, йөрәк ярылыу, йөрәк яныу, куш йөрәк, күзе менән ашарзай булып (карап тороу), йөрәк етмәү, туң йөрәк, йөрәк һыкрау, ауыз итеү, кул каушырып (тик ултырыу, тик тороу), ауыртмаған башка тимер таяҡ, кара йөрәк, куркак йөрәк, йөрәк табанға төшөү, яһыу йөрәк, нык йөрәк, саф йөрәк, башы сәсрәһен (сәсрәгер(е)), күзе сыккыр(ы), бәләһенән баш- аяҡ, ауыз асып йөрөү, ауыз бешәү, ауыз йырыу, йока елкә, ауызына бал да май, ауызыңдан ел алһын, ауызыңа май, мәшәү баш, башы иҫән булһын, аяҡ- кулы һыҙлауһыҙ (иҫән- һау) булһын, осло күз, коро һүз, оло башын кесе итеп (килеү), баш баһып (эшләү), йөрәк һалып (башкарыу).

Модуль 2. Морфология башкирского языка

1. **Бирелгән һүзәргә тейешле формаларҙа үзгәртегез. Һөйләм төзөгөз.**
Йөрәк – берлек һанда, эйәлек категорияһының 1-се зат берлеге, сығанак килештә.
Сәскә - күплек һанда, эйәлек категорияһының 3-сө зат берлеге, төбәү килештә.
Кеше – күплек һанда, эйәлек категорияһының 2-се зат күплеге, төшөм килештә.
Йондоҙ – берлек һанда, эйәлек категорияһының 2-се зат берлеге, хәбәрлек категорияһының 1-се зат берлеге.

Күз – күплек һанда, эйәлек категорияһының 1-се зат берлеге, төбәү килештә.

Юл – күплек һанда, төп килештә.

Моң – берлек һанда, эйәлек категорияһының 3-сө зат берлеге, төшөм килештә.

Шимә - берлек һанда, эйәлек категорияһының 3-сө зат берлеге, төп килештә.

2. Бирелгән һүзәрзе килештә үзгәртегез:

Киоск, митинг, танк, ландшафт, Кирилл, Минск, кросс, жюри, автомобиль, лагерь, кафе, Юлдашев, артист, Брест, меню, металлург, БР.

3. Текстан сифаттарзы табып, уларзың дәрәжәләрен билдәләгез.

Ныклы кәүзәһенә килешеп торған зәңгәрһыу төстәге плащының яғаһындағы урмансы петлицаһына өсәр эре йондоз беркуетелгән ир машинанан төштө. Яланбаш. Кап-кара куйы сәстәре тигез итеп кырлған калын елкәһенә табан ишелеп-бөзрәләнеп барып бөтә. Сак кына көмрөрәк тура танау, сирыш әсәре булмаған ихтыяри йөз... (Н. Мусин.)

4. Өзөктән һандарзы табып, төркөмсәләрен, яһалыштарын билдәләгез. “Бер генә тапкыр” һүзбәйләнештәренәң нисә тапкыр һәм ни өсөн шул тиклем кабатланып килеүенәң сәбәбен аңлатығыз.

...Бер тапкыр калас ашау өмөтө менән без егерме биш сакрым ергә йәйәү барырға әзербез. Тамак һаулыкмы, комһозлокмо, исәрлекме был? Әллә башка берәй нәмәмә? Мин хәзер үткән ғүмерзең сал түбәһенән артка әйләнеп карайым да шундай фекергә киләм: хикмәт беззә, беззең рухта булған. Ун михнәттең араһында бер рәхәттең кәзерен, йөз әсенәң әсендә бер татлының тәмен белеп үскәнбез без. Шуға күрә лә һуңырак, башка аң, йөрәккә дәрт ингәс тә, без әсәйзәребеззең бер фатихаһы хакына мең һынау үтергә әзер булдык; һөйгәндәребеззең күззәренә тик бер генә тапкыр тултырып карау өсөн, күкрәктәрзәге асык яраларзы устарыбыз менән кысып, меңәр сакрымлык араларзы араға һанамай, һуғыш яланынан бер генә көнгә, бер генә сәғәткә тыуған төйәктәребезгә ынтылдык. Һәм, азак килеп, Тыуған илдең бер генә ус тупрағы, бер генә тамсы һыуы, бер генә һулам һауаһы өсөн, Ватан кабул иткән сакта, бөп-бөтөн көйө ғүмерзәребеззе бирзек... (М.Кәрим)

5. Түбәндә бирелгән нумератив һүзәрзе кулланып, һөйләмдәр төзөгөз.

Бәйләм, грамм, дана, киҫәк, күтәрәм, калак, карыш, косак, өйкөм, өйөм, сакрым, телем, тотам, ус, һынык, әскерт.

6. Кем, нима, теге алмаштарын күплектә килеш менән үзгәртеп язығыз. Беренә эйәлек, икенсәһен сығанак, өсөнсөһөн төшөм килештә килтереп, өс һөйләм төзөгөз.

7. Түбәндәге кылымдарзың башланғыс формаһын билдәләгез: алысайыу, асыу, баулау, бәхәсләшеу, инеу, йөрәкһеу, күгәрәу, кулланыу, укуу, шатланыу, әйтеу, йылмайыу, көрһөнөу, ашығыу, уйлау, күрешәу, тезләнеу.

8. Кылымдарзы тейешле грамматик категорияларза үзгәртегез, һөйләмдәр төзөгөз.

Төш – барлыкта төп йүнәлештә хәбәр һөйкәләше шаһитлы үткән заман 1-се зат берлектә.

Күр – бойорок һөйкәләше 3-сө зат берлектә юклыкта төп йүнәлештә.

Көт – шарт һөйкәләше 2-се зат берлектә төп йүнәлештә

Эзлә - хәбәр һөйкәләше шаһитһыз үткән заман 2-се зат күплектә юклыкта уртаклык йүнәлешендә.

Йырла – үткән заман сифат кылым йөкмәтеу йүнәлешендә..

Түз – хәбәр һөйкәләше билдәһез киләсәк заман 1-се зат берлектә төп йүнәлештә.

Укы – юклыкта хәбәр һөйкәләше шаһитлы үткән заман 2-се зат күплектә йөкмәтеу йүнәлешендә.

Йыу – барлыкта исем кылым кайтым йүнәлешендә.

Курк – юклыкта йөкмәтеу йүнәлешендә уртак кылым.

Һөйлә - барлыкта хәбәр һөйкәләше хәзерге заман 2 –се зат берлектә төп йүнәлештә.

9. Текстан рәүештәрҙе һәм улар эйәрәп килгән һүҙҙәрҙе табып, язып алығыҙ, һәр бер рәүештең ниндәй төркөмсәнән икәнән әйтегеҙ.

Көн буйы яуған ямғыр кискә карай капыл туктаны. Китмәскә килгәндәй түшәлеп торған болоттар әллә ни арала таралып та өлгөрҙө. Зәңгәр күккә қояш яңынан хужа булды. Тик кайзалыр бейектә азашып калған һуңғы тамсылар һирәк-мирәк тамғылап қуя.

Өй янындағы бүрәнә өстөндә Айзар менә Ғабдулла байтактан бирле һүҙһез ултыра. Малайзарзың кәйефе һүрән күренә. Эшһез калған кешеләр шундайырыҡ булалар шул.

Айзар һеңлеһе Гөлнурзы сакырып алды ла Якупты тиз генә алып килергә кушты. Ялан аяктары менән бысракка сәпелдәтә-сәпелдәтә, Гөлнур Якуптарға карай шәп итеп йүгерҙе. (М. Кәрим.)

10. Күп нөктәләр урынына мөнәсәбәт һүҙҙәрҙе куйып, тексты күсереп ялығыҙ.

Әле генә имән төбөндәге эскәмйәләрҙәге сүп-сарзы һепереп ташланым, ..., был эште миңә анау күгәрсен күҙҙәре кушты. ..., башта уларзың сафлығына һокланып карап торҙом да, үзем һизмәстән кулыма һепертке алдым. Һеперткегә мин былай һирәк тотонам. Донъя сүбен бер мин генә һепереп бөтөрә алмам, тим.

Вак-төйәк нәмәләрҙең онотолмауы тураһындағы фекргә шуны өстөргә ...: күп йәһәттән хикмәт вакиғаларзың ниндәй булығында ..., һинең рухыңдың, аңыңдың, хәтерләү аппаратыңдың һисек, ниндәй тулкынға көйләһеүендә. Улар бәғҙе нәмәләрҙе ғүмерлеккә үзләштереп кала, һимәләрҙелер үткәрә лә ебәрә. (М.Кәрим.)

Модуль 3. Синтаксис башкирского языка

1. Түбәндәге һөйләмдәрҙе һүҙбәйләнештәргә таркатығыҙ, уларзың мәғәнә мөнәсәбәтен һәм грамматик бәйләнеш төрөн күрһәтегеҙ, әйәртеүсә киҫәген билдәләгеҙ.

Тора-бара үзенәң холкон күрһәтә башланы: көн дә тиерлек эсеп кайта, Ғәлиәгә юк-бар өсөн дә бәйләнә, тауыш куптара торған булып китте. (Н.Мусин). Ғибат үзе аяксы булып йөрөгән булған. (Ж. Кейекбаев). Ул иҫтәлекле иртәлә Флүрә үзенәң бүлмәһендә ултыра һәм кото осоп сәғәткә карай иһе. (Ш. Хажиехмәтов). Солан тупһаһынан тайып китмәс өсөн, көмөш һаплы таяғын һак кына алдан төшөрҙө, уның артынса аяктарын шыуыҙыры. (Р. Уразғолов).

2. Текстан бер составлы һөйләмдәрҙе табығыҙ, төрөн билдәләгеҙ.

Аяз күктә, бейектә-бейектә, торналар тубы оһа. Уларзың моңло сыңрауы һауаларзы ярып алыстарға тарала. Тыуған ерҙән туймаһалар за, кышкылыкка туйынырлык ерҙәргә - йылы яктарға китәләр.

Беҙҙең яктарза торналарзың 14 төрө билдәлә булһа ла, иң киң таралғаны – һоро торна. Оһон кара муйынлы был коштоң томшоғо йәшкелт һары төстә була, башында ак куырһындар үсә, койроғо куйы, оһон қаурийлы, карарак төстә, аяктары кара. Һоро торналар һазлыктарза, тәпәш кыуақтар араһында, ер өстөнә оя қора. Ғәзәттә ике йомортка һалып, бала сығара. Улар үсәмлек, төрлө бөжәктәрҙе, тәлмәрийендәрҙе, кесәрткеләрҙе, вак кимереүселәрҙе ашай.

Был коштарзы атыу бөтә ерҙә лә тыйылған. Башқорттарза борондан калған юрау за бар – торна аһаң, қаза килә, тизәр. Шуға ла халықта торналарзың ояларын туззырмайзар.

(Е. Кучеровтан.)

3. Өзөктө укығыҙ. Курай тураһында әйтелгән фекерҙәр менән ризаһығыҙмы? Иҫбатлап һөйләгеҙ. Тиң киҫәктәрҙе табығыҙ: улар һөйләмдәң ниндәй киҫәге булып, ниндәй һүз төркөмдәренән килгәндәр, үз-ара һисек бәйләнгәндәр?

Кысқырмай Асылбай, күкрәк менән йырлай, рәхмәт төшкөрө, моңо, әйтерһең, йөрөгәнән һығылып сыға. Электән, бала сактан ук тыныс кына тыңлай алмай курай моңон Әхмәтзәки. Кайзалыр йыракка, сал тарихка, акбузаттар, Урал батырзар тормоһона алып киткәндәй, онотолған тойғоларзы, йокомһораған тамырзарзы терелтеп ебәргәндәй курай моңо... Тыпыр-тыпыр аттар узышканы, йәшел туғайзарза қойрок сәнсеһ колондар сабышканы, тау яғалап куйзар йөрөгәнә, үләндәр, йылғалар һөйләшкәнә лә, балаларын

юғалткан инә бүре илауы, ер һыктауы ла бар унда... Тәбиғәттә үскәнгә шулай тәбиғи мондар сығара микән ул? Их курай, моңло курай...

(Р.Байымов.)

4. Тейешле тыныш билдәләрен куйып, һөйләмдәрҙе күсереп алығыз. Тиң киҫәктәрҙе һәм уларҙы дөйөмләштереүсә һүзәрҙе табып, астарына һызығыз, уларҙың ниндәй һөйләм киҫәге булыуын белгез.

Мансур һизҙермәй генә Мәрзиәгә күз һалды. Үзгәргәнме? Әйтеңе кыйын ине. Көлгән сакта башын артка ташлай биреүе битенен уйылып китеүе каштарының үргә сөйөлөүе бөтәһе лә элекке Мәрзиәне хәтерләткәндәй. Эйе, ете йыл эз ғүмер түгел. Үзгәргән Мәрзиә. Элгәре ул һис кенә лә тик ултырмаш йә берәй мәзәк табыр йә сиһифташтарын эшкә егер ине. Хәҙер иһә... уйы менән әллә кайҙа гизә карашы бер һүнә бер токанып куя. Моғайын, һуғыш хәтирәләре зинһенен айкайзыр. Етмәһә, кыска итеп кыркылған сәсе йылмайғанда йылтырап киткән алтын теше һәммәһе лә сырайына ятырак һызаттар өстәй.

(Ә.Хәкимов.)

5. Тейешле тыныш билдәләрен куйып, өзөктө күсереп язығыз. Айырымланған әйәрсән киҫәктәрҙе табып, астарына һызығыз, уларҙың ни өсөн айырымланып кулланылыуын аңлатығыз.

Безҙең халықтың башҡорттарҙың ата-бабаларҙан калған бер сифаты бар. Уны был сифатты ул бер қасан да онотмай. Ул да булла, батырлық, һуғышсанлык сифаты. Урыны килгәндә уның менән мактанып ебәрергә лә ярата. Әйтәйек, урыс ғәскәрҙәре сафында Наполеонды кыуып Парижға беренсе булып барып инеүен дә онотмай. Петроградты қамаған Юденичязуарын тар-мар итеүҙә катнашыуын да зур ғорурлық менән иҫкә ала. Ә бына үзенәң әсә теленә хөрмәт тәрбиәләргә кәрәклектә ул онота. Улай ғына ла түгел, хатта үзенәң туған теленән кәмһенә. Борондан батша заманынан тороп калған хата караш. Бына ошо караштан сығып ул балаһын үз телендә асылған мәктәпкә бирергә теләмәй тора. Ул ахмак урыс йәки татар телен генә хөрмәт итә, уларға мәктәп теле, белем теле тип карай. Ә үз теле – кара халык теле... Бына бит ниндәй хата карашка өйрәнгәнбез без тилеләр! Ә бит безҙең бик борондан килгән ғәжәп бай, сәсэн, йор телебез бар. Үлмәс йырҙарыбыҙҙы, мондарыбыҙҙы, хикмәтле хикәйәттәребезҙе, легендаларыбыҙҙы шул телдә тыузырған бит халык!

(З.Биһшева.)

6. Әзәби әсәрҙәрҙән түбәндәге схемаларға ярашлы һөйләмдәр табып язығыз.

1. “Т, - а. – Т?”	2. “Т? – а. - Т”.
3. “Т! – а. - Т”.	3. “Т, - а, - т”.

7. Бирелгән һөйләмдәргә тулы синтаксик анализ эшләгез.

Кош һауала ғына оскан кеүек, балык һыуҙа йәшәгән кеүек, үз халқына - эшселәргә барҙы баһадирҙай йәшәргә егет. (М. Хәй). Елеп тә генә елеп үтер инем, менгән дә генә атым кир булла, башкайымды алып китер инем, ышыкланып торор ер булла. (Халык йыры). Һылыу Днепр менән уйсан Ағизелде меңәр сақырымдар айырһа ла улар араһындағы юлдарҙы дәһшәтле һуғыш йылдарында ут-ялҡындар кәртәләп торһа ла, Украина менән Башҡортостан араһындағы дуҫлык юлының һис қасан өзөлгәнә юк. (Р. Бикбаев). Сәрмәсэн буйындағы әрәмәлектә быйл кара бөрләгән шул тиклем уңды, сентябрь етеүгә қарамастан, кешеләр күнәк тултырып йыйып қайталар. (Р.Ғабдрахманов). Қарсығалар қая һайлағандар, олатайҙар тауҙы һайлаған, шуға ла улар нигеҙ ташын далаларға барып һалмаған. (Ғ.Дәүләтов). Кешеләрҙең төштәренә күк күкрәүе бомба шартлаған кеүек кәрмәһен өсөн тағы ла уяуырақ торам һакта. (Ғ.Ибраһимов). Урман батыр, ахыр сиктә, асыуланып қылысы менән һазға һелтәп ебәрәһә, қылыс инеп киткән урындан урғып һыу сыға башлаған. (Ж. Кейекбаев). Яуап биреүсә булмағас, Қасьянов күсер киткән якка бер-ике азым яһаны ла қире боролдо. (Я. Һамматов). Аяқтары талғансы, Қаскын тау артынан қояш күтәрелгәнсе, Қазаяк буйында йөрөйҙәр Әхмәт менән Сания. (Ә.Хәкимов).

Критерии оценки (в баллах):

Критерии оценивания решения расчетных задач	Количество баллов
В логическом рассуждении и решении нет ошибок, задачи решены не менее 80%;	3
В логическом рассуждении и решении нет ошибок, задачи решены не менее 60%;	2
В логическом рассуждении и решении нет ошибок, задачи решены не менее 50%;	1
Имеются существенные ошибки в логическом рассуждении и в решении; отсутствует ответ на задание.	0

Решение индивидуального задания по модулям**Индивидуальное задание №1**

1. Түбәндәге һөйләмдәрҙә синонимдарҙы табып билдәләгез. Уларҙы антонимдар менән алмаштырығыҙ. Мөмкин булған урындарҙа фразеологик берәмектәр менән алмаштырыулар, текстты күсереп яҙығыҙ.

Эйе, кешенең күңелендә әллә ни тиклем уйзар кайнаша ине. Бөгөн таң һарыһы менән тороп, итек йөзлөгөнә ысыҡ һирпелдереп, урманға сығып китте ул. Әллә ни саклым юл үтте, үзе гизгән ерҙәр, урман-һыузар хақында оһоз-кырыйһыҙ уйзарға сумды; ер күрке урмандың үткәнен, бөгөнгөһөн, киләсәген күз алдына килтерергә тырышты.

Бына әле курай тартып алғас, уның ошо уйзары асыклана төшкәндәй тойолдо, улар бер епкә тезелеп ағырға кереште.

Һай урманым, урманым, күптә күргән урмандарым минең. Һинән башка – ерзе, Һинән айырып һыуы, үзем һулаған һауаны күз алдына килтереп буламы? Һин юк икән – ерзең йәме, күрке юк; Һин туплаған дым бөтмө – йылғалар корой, Һин шифалы һуыңды сәсмәнеңме – тыны курылыузан ерҙә әзәм заты калмас ине. Эйе, Һин әзәм балаларын утлы, һыулы, ризыклы, йорт-ерле иткәнһең, Ер йөзөндә тереклек башланғандан бирле кешеләр Һинән ни саклы изгелек күрзе икән? Иҫәпләп бөткөһөҙҙөр. Ләкин бына улар бөгөн ошо хакта ныклап уйлап карайҙармы? Үткәндәрҙә иҫкә алып кына калмайынса, алдағы ғүмерең тураһында ла хәстәрлек күрәләрме? (Н.Мусин.)

Индивидуальное задание №2

2. Текстты һөйләмдәргә бүлегез һәм тейешле тыныш билдәләрен куйып күсереп яҙығыҙ, һүз төркөмдәренә морфологик анализ эшләгез.

Балык кармактарға күптән вакыт инде Юлдаш йәтеш кенә һикәлтә булып һыу эсенә ослайып ингән ясмак ташка атланып ултырҙы ла аяктарын һыуға тыкты кызыкһыныпмы әллә суртандан қасыпмы таш араһында емһәнеп йөрөгән кызылғанаттар алабуғалар уның аяк тирәһенә йыйылды Кызырас унан аз ғына арырак ултырҙы улар кисә тиреҫлектән казып әзерләп куйған бер банка селәүсендең иң һимезҙәрен каптырып кармактарын һыуға ырғыттылар бында балык кармаклауы бик кызыклы ине һыу өстө көзгө кеүек якты үтә күренмәле бик алыска тиклем кайза ниндәй балык йөрөгәнә тоташ күренеп тора хатта кармак та күренә шулай за балыктар һис тә абайлап тормай килә лә каба тимәк уларҙың бында кармакка кабып ауыздары бешмәгән әле. (З.Биешева.)

Индивидуальное задание №3

3. Һөйләм киҫәктәренең урыны бозоп бирелгән өзөктө, дөрөҫ тәртиптә урынлаштырып, күсереп яҙығыҙ. Һөйләмдәргә синтаксик анализ эшләгез.

Берлин университеты доценты

Маргарет Эрсен-Раш 1995 йылда Берлин университеты доценты башкортса яһап сығыш Бөтә донъя башкорттары бик күптәрҙе королтайында хайран калдырҙы. Саф башкортса һөйләне үзе тураһында ошоларҙы:

- Килдем Германиянан мин. Эшләйем Азат университетының Берлиндағы Тюркология институтында үзем. Төрөк, башкорт, татар, әзербайжан унда укытам телдәрен.

1992 йылда кызыкхына башланым мин башкорт теле менән. Төрөк телен укытырға мин килгәйнем Өфөгә ул йылда Башкорт дәүләт педагогия институтына. Булды күп дәрестәр, вақыт өйрәнергә башкорт телен калды әз. Кайткас Германияға, өйрәнә етди башкорт телен башланым. 1993 йылдың үзем менән март айында ала инем һөйләшә башкортса кыскырып. Ә башкорт телен талиптарға укыта башланым апрелендә. Башкорт теле, музыкаһы, бейеүе менән бер нисә бик кызыкхынды студентым. 1993, 1994 йылдарҙа булды Башкортостанда улар.

Берлиндан тыш, укыттым етез ысул менән Майнц университетында башкорт телен. Шундағы Михаэль Гесс үзе хәзер талиптарымдың береһе Майнцта укыта башкорт телен. Тәржемә итте башкорт әкиәттәрен тистәләгән ул немецсаға. (“Башкортостан”)

Тексты укығыз, һәр һөйләмдән эйәһен һәм хәбәрән табығыз, уларҙың ниндәй һүз төркөмдәренән килеүен билдәләгез.

Май һауаһы шул тиклем хуш есле, һулап туйғыһыз, тротуарҙың ике яғынан да аллы-гөллө сәскәләр тезелеп киткән. Көн кискелеккә ауышҡас, қояш нуры кызарып, бөтә үсемлектәрҙе, уларҙы ғына түгел, тирә-яктағы барса тәҙрәләрҙе лә сағыулап, балкытып ебәргән. Кыуаклыктарҙа турғайҙар сыркылдаша. Бөтә ерҙә йәнлелек, күтәрәнкелек. Хатта каршыға осраған кешеләрҙең күҙҙәрендә, йөзҙәрендә лә йылмайыу балкый, ниндәйҙер һил тантана уларҙы эстән яҡтырткандай тойола.

Салауат һәйкәленә каршы майҙанға еңел машиналар каруаны килеп туктаған. Һәр береһенә тасмалар, төрлө төстәге шарҙар, сәскә бәйләмдәре тағып ебәргәндәр. Ә иң алдағыһының түбәһенә пар кулса беркетелгән. Бына шуныһынан озон ак күлдәк кейгән бәхетле кәләш килеп сықты, күп тә үтмәй үзен ыспай кара костюмлы кейәү егет култыклап та алды. Арттарынан сәскә гөлләмәләре күтәргән йәштәр, дуҫ-иштәре, ата-әсәләр төркөмө һузылды. Улар хәзер батыр һәйкәленә сәскә һаласак, шунда йәштәр парлашып фотоға төшәсәк, мәңге бәхетле булырға һүз куйышасак... (Д.Бүләков.)

Критерии оценки (в баллах):

Критерии оценивания индивидуального задания	Количество баллов
Студент выполнил 2 задания без ошибок и недочетов; или допустил не более одного недочета	2
Студент правильно выполнил не менее половины работы или допустил: не более двух грубых ошибок; или не более одной грубой и одной негрубой ошибки и одного недочета; или не более двух-трех негрубых ошибок; или одной негрубой ошибки и трех недочетов; или при отсутствии ошибок, но при наличии четырех-пяти недочетов;	1
Студент правильно выполнил не менее половины работы и допустил более двух грубых ошибок.	0

Тестовые задания

1.1. Башкорт алфавиты ниндәй графика нигезендә төзөлгән?

- А. Латин графикаһы Б. Ғәрәп графикаһы
В. Урыҫ графикаһы (кириллица) Г. Грек графикаһы

2. Түбәндә бирелгән һүзҙәр араһынан хәрефтәр һаны өндәр һаны менән тап килгән һүзҙе билдәләгез:

А. Емеш Б. Яулык В. Елэк
Г. Акъяр Д. Юрғашты

3. Һузынky өндән башланған һүззе күрһәтегез:

А. Юлдаш Б. Ямғыр В. Елэк
Г. Йәйғор Д. Урман

1. Түбәндәге һүззәр араһынан сингармонизм законына буйһонмаған һүззе табығыз:

А. Полкты Б. Кошсолөк В. Тормоштоң
Г. Өйзө Д. Төзөлөштөң

5. *Сания Әхәт кызы Абдуллина профессияһы буйынса - укытыусы.* Һөйләмдең хәбәрән табып, уның ниндәй һүз төркөмөнән килгәнән билдәләгез:

А. Исем Б. Сифат В. Һан
Г. Кылым Д. Рәүеш

6. *Айырылганды айыу ашар.* Мәкәлдә тәүге һүз Һөйләмдең ниндәй киҫәге булып килеүән билдәләгез:

А. Эйә Б. Хәбәр В. Тултырыусы
Г. Аныклаусы Д. Хәл

7. *Һөйләшер һүз күп әле.* Был Һөйләмдә сифар кылым ниндәй заманды белдерә:

А. Хәзерге заман сифат кылым
Б. Үткән заман сифат кылым
В. Киләсәк заман сифат кылым
Г. Шаһитлы үткән заман
Д. Билдәһез киләсәк заман

8. *Ошо ергә былтыр за еләккә килгәйнек.* Был Һөйләмдә алмашты табып, уның төркөмсәһән билдәләгез:

А. Зат алмашы Б. Күрһәтеү алмашы
В. Һорәу алмашы Г. Юклык алмашы
Д. Билдәһезлек алмашы

9. Кайһы һүз бер генә ижектән тора:

А. Алтынсы Б. Ауыл В. Тау
Г. Етен Д. Ғилем

10. Һаңғырау тартынкынан башланған һүззе табығыз:

А. Башкортостан Б. Җур В. Ғалим
Г. Карындаш Д. Заман

11. *Ап- ак, ифрат матур* сифаттары ниндәй дәрәжәлә?

А. Төп дәрәжәлә Б. Сағыштырыу дәрәжәһе
В. Артыклык дәрәжәһе Г. Азһытыу дәрәжәһе
Д. Дәрәжәһе юк

12. Кағизә буйынса дөрөс язылған һүззе күрһәтегез:

А. Киоскта Б. Юристка В. Классты
Г. Металдан Д. Лозунгты

13. Һандарза ялғаузарзың язылышы кағизәгә тап килгән һүззе күрһәтегез:

- А. 23-сө апрель Б. 1950-се йыл
В. 1-се һанлы интернат –мәктәп Г. 12-нсе рәт
Д. XX –се быуат

14. *Уларга бары дөрөсөн генә айтһендәр.* Был һөйләмдә кылымды табып, уның һөйкәлешен билдәләгез:

- А. Хәбәр һөйкәлеше Б. Бойорок һөйкәлеше
В. Теләк һөйкәлеше Г. Шарт һөйкәлеше
Д. Ниәт-максат һөйкәлеше

15. Кайһы һүззең бүленеше юлдан юлга күсерәү кағизәһенә тап килгән:

- А. А-тайзы Б. Йыл-ъязма В. Йә-йғор
Г. Ауылдаш-тар Д. Кыу-ак

16. Урыс теленән үзләштерелгән һүззәрзә ялғаузарзың язылышы дөрөс булған һүззе күрһәтегез:

- А. Сентябрьзә Б. Автомобильдә
В. Шампуньды Г. Класста
Д. Поезда

17. *Башкортмон* һүзендә ниндәй категория ялғауы бар?

- А. Эйәлек заты ялғауы
Б. Хәбәрлек заты ялғауы
В. Килеш ялғауы
Г. Күплек ялғауы
Д. Ялғау юк

18. Кайһы һүззең язылышы дөрөс:

- А. Көнъяк Б. Гөльемеш В. Акъюлов
Г. Байъегет Д. Акъегет

19. Тик үзгәртеүсә ялғаузар ғына кабул иткән һүззәр бирелгән юлды күрһәтегез:

- А. Блсы, юлһыз, юлдаш
Б. Эшсе, эшсэн, эштә, эшләү
В. Иректе, иректән, иреkkә, иректен
Г. Ташсы, ташлы, ташһыз
Д. Елкәй, елһез, елләтеү

20. *Йыгылыу, тәгәрәү, колау, ауыу һүззәрән* мәғәнәләре буйынса нисек атап була?

- А. Синонимдар Б. Антонимдар
В. Омонимдар Г. Омографтар
Д. Омофондар

Критерии оценки (в баллах):

Процент правильных ответов	Количество баллов
85 - 100 %	3
65 - 84%	2
45 - 64%	1
менее 45%	0

Творческие задания

1. “Бер телдән дә телем кәм түгел...” темаһына инша язығыз.
2. Фразеологик берәмектәрҙе кулланып, “Мөгжизәле һандар” темаһына ижади эш әҙерләгез.
3. Тамыр, яһалма, кушма, сифаттарҙы файзаланып, иптәшегезгә тасуирлама язығыз.
4. Искергән һүҙҙәргә кулланып, тарихи хикәйә язығыз.
5. Омонимдарҙы рифмалаштырып, төрлө һүз уйнатыуҙарға королған шиғыр язығыз.

Критерии оценки (в баллах):

Критерии оценивания отчета	Количество баллов
Студент предоставил письменную работу и ответил на все вопросы преподавателя по теме, возможно наличие недочетов	1
Студент не предоставил письменную работу и ответил на все вопросы преподавателя по теме	0

5. Учебно-методическое и информационное обеспечение дисциплины

5.1. Перечень основной и дополнительной учебной литературы, необходимой для освоения дисциплины

Основная литература:

- 1.Хәҙерге башҡорт теле: филология факультеты студенттары өсөн дәреслек. - Өфө: Китап, 2011.
- 2.Башҡорт теленең практик курсы: Практик дәрестәр өсөн күнегүҙәр / төзөүсөһе Н.А.Ласынова. – Өфө: БДУ, 2009.– 58 б.
- 3.Башҡорт теленең практик курсы. -Өфө: БДУ, 2002.–51б.
- 4.Зәйнуллин М.В. Хәҙерге башҡорт әҙәби теле. Морфология. - Өфө: Китап, 2005. – 264 бит.

Дополнительная литература:

5. Зәйнуллин М.В. Хәҙерге башҡорт әҙәби теле. Морфология. - Өфө: БДУ, 2002. – 388 бит.
- 6.Ишбулатов Н.Х. Башҡорт теле һәм уның диалекттары. - Өфө: Китап, 2001.
- 7.Кейекбаев Ж.Ғ. Башҡорт теленең фонетикаһы. - Өфө: БДУ, 2002.
- 8.Кейекбаев Ж.Ғ. Хәҙерге башҡорт теле. - Өфө: БДУ, 2001.
- 9.Кейекбаев Ж.Ғ. Хәҙерге башҡорт теленең лексикаһы һәм фразеологияһы. - Өфө:БДУ, 2002
10. Каһарманов Ғ.Ғ. Башҡорт теленең лексикаһы һәм терминологияһы: Укыу әсбабы. – Стәрлетамак: Стәрлетамак дәүләт педагогия институты, 2002. – 242 бит.
11. Сәйетбатталов Ғ.Ғ. Башҡорт теле. 1т. Ябай һөйләм синтаксисы. - Өфө: Китап, 1999.
12. Сәйетбатталов Ғ.Ғ. Башҡорт теле. 2т. Кушма һөйләм синтаксисы. - Өфө: Китап, 2001.
13. Тикеев Д.С. Хәҙерге башҡорт теле. Ябай һөйләм синтаксисы: Юғары укыу йорттары өсөн дәреслек. - Өфө: Ғилем, 2002. – 178 бит.
14. Хәҙерге башҡорт теле. Педагогия институтының башланғыс кластар факультеты студенттары өсөн дәреслек. - Өфө: Китап, 1986.- 400 б.
15. Әхтәмов М.Х. Хәҙерге башҡорт теле. Лексикология, фразеология, лексикография: Укыу кулланмаһы. - Өфө: БДУ, 2002. – 208 бит.
16. Әхтәмов М.Х., Ишбулатов Н.Х. Хәҙерге башҡорт теле. - Өфө: БДУ, 2002.
17. Басырова Г.А., Тикеев Д.С. Простые осложненные предложения в современном башкирском литературном языке. – Уфа: Гилем, 2005. – 140 с.
18. Ишбаев К.Ғ. Башҡорт теленең һүзъяһалышы. – Стәрлетамак: СДПИ,1999.

19. Псәнчин В.Ш., Псәнчин Ю.В. Әсә теле. - Өфө, Китап, 2001.
20. Сәйетбатталов Ғ.Ғ. һ.б. Башкорт теле. Педагогия училищелары өсөн дәреслек. - Өфө, 1997.
21. Сәйетбатталов Ғ.Ғ. Башкорт теленең стилистикаһы һәм пунктуацияһы. - Өфө: Китап, 1978.
22. Ураксин З.Ғ. Кызыклы грамматика. - Өфө, 1983.
23. Хөснөтдинова Р.Я. Хәзерге башкорт телендә атама һөйләмдәр. - Өфө:БДУ, 2002.

5.2. Перечень ресурсов информационно-телекоммуникационной сети «Интернет» и программного обеспечения, необходимых для освоения дисциплины

1. tel.bashqort.com
2. [strbsu.ru>wp-content/uploads/2013/05/pbash.pdf](http://strbsu.ru/wp-content/uploads/2013/05/pbash.pdf)
3. ostaz.ru

6. Материально-техническая база, необходимая для осуществления образовательного процесса по дисциплине

Наименование специализированных аудиторий, кабинетов, лабораторий	Вид занятий	Наименование оборудования, программного обеспечения
1	2	3
Аудитория 417	Практические занятия	Демонстрационное оборудование: доска, проектор – 1 шт., переносной экран – 1 шт. Специализированная мебель: столы, стулья (26 посадочных мест).

ФГБОУ ВО «УНИВЕРСИТЕТ НАУКИ И ТЕХНОЛОГИЙ»
СИБАЙСКИЙ ИНСТИТУТ (ФИЛИАЛ)
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

СОДЕРЖАНИЕ РАБОЧЕЙ ПРОГРАММЫ

дисциплины БАШКИРСКИЙ ЯЗЫК на 5 - 6 семестрах
(наименование дисциплины)

ОЧНАЯ

форма обучения

Вид работы	Объем дисциплины
Общая трудоемкость дисциплины (ЗЕТ / часов)	3/108
Учебных часов на контактную работу с преподавателем:	54,2
лекций	-
практических/ семинарских	54
лабораторных	-
других (групповая, индивидуальная консультация и иные виды учебной деятельности, предусматривающие работу обучающихся с преподавателем) (ФКР)	0,2
из них, предусмотренные на выполнение курсовой работы/курсового проекта	-
Учебных часов на самостоятельную работу обучающихся (СР)	53,8
из них, предусмотренные на выполнение курсовой работы/курсового проекта	-
Учебных часов на подготовку к экзамену/зачету/дифференцированному зачету (Контроль)	-

Форма(ы) контроля:
зачет - 6 семестр

№ п/п	Тема и содержание	Форма изучения материалов: лекции, практические занятия, семинарские занятия, лабораторные работы, самостоятельная работа и трудоемкость (в часах)		Основная и дополнительная литература, рекомендуемая студентам (номера из списка)	Задания по самостоятельной работе студентов	Форма текущего контроля успеваемости (коллоквиумы, контрольные работы, компьютерные тесты и т.п.)
		ПР	СР			
1	2	5	6	7	8	9
1.	Башкорт теленең һүзлек составы. Актив һәм пассив лексика. Килеп сығышы яғынан башкорт теленең лексикаһы. Семасиология.	4	4	1-4	Лексический анализ слов, творческая работа	индивидуальное задание, тесты, контрольная работа №1.
2.	Морфология. Исем. Уртаклык һәм яңғызлык исемдәр. Исемдәрҙең һан, эйәлек, хәбәрлек, килеш категорияһы. Исемдәргә грамматик анализ.	4	4	1-4	Морфологический анализ слов, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
3.	Сифат. Төп һәм шартлы сифат. Сифат дәрәжәләре. Сифаттарға грамматик анализ.	4	4	1-4	Морфологический анализ слов, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
4.	Һан. Һан төкөмсәләре. Һандарҙың дөрөс язылышы. Һандарға грамматик анализ.	4	4	1-4	Морфологический анализ слов, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
5.	Алмаш. Алмаш төркөмсәләре. Алмаштарға грамматик анализ.	4	4	1-4	Морфологический анализ слов, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
6.	Кылым. Кылымдың башланғыс формаһы. Кылымдың барлык-юклык, кәсемлелек-кәсемһезлек, зат, һан, заман, һөйкәләш, йүнәләш категорияһы. Кылым төркөмсәләре. Кылымдарға грамматик анализ.	4	4	1-4	Морфологический анализ слов, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
7.	Рәүеш. Рәүеш төркөмсәләре. Рәүеш дәрәжәләре, уларҙың яһалышы. Рәүештәргә грамматик анализ.	4	4	1-4	Морфологический анализ слов, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
8.	Ярзамсы һүз төркөмдәре. Теркәүестәр. Бәйләүестәр. Киҫәксәләр. Модаль һүззәр. Ымлыктар. Окшатыу һүззәре.	4	4	1-4	Морфологический анализ слов, творческая работа, индивидуальное задание №2,	индивидуальное задание, тесты, контрольная работа №2
9.	Синтаксис. Пунктуация. Һүзбәйләнеш. Тезмә һәм эйәртеүле Һүзбәйләнеш. Эйәртеүле Һүзбәйләнештә Һүззәрҙең синтаксик бәйләнеш юлдары.	4	4	1-4	Синтаксический разбор предложений, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
10.	Баш һәм эйәрсән киҫәктәр. Тиң киҫәкле һөйләмдәр. Айырымланған эйәрсән киҫәкле	4	4	1-4	Синтаксический разбор	индивидуальное задание, тесты

	hөйлөмдөр. Өндөш хүзэр. Инеш хүзэр хэм инеш hөйлөмдөр.				предложений, творческая работа	
11.	Кушма hөйлөм. Теркэүесле тезмэ кушма hөйлөм. Теркэүесчез тезмэ кушма hөйлөм. Тезмэ кушма hөйлөм өлөштөрө араһында тыныш билдэлэре.	4	4	1-4	Синтаксический разбор предложений, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
12.	Эйэртеүле кушма hөйлөм. Баш хэм эйэрсэн hөйлөм. Эйэрсэн hөйлөмдэрзөң төрзөрө. Эйэртеүле кушма hөйлөмдө тыныш билдэлэре.	4	3	1-4	Синтаксический разбор предложений, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
13.	Катмарлы синтаксик конструкциялар. Күп эйэрсэнле кушма hөйлөмдөр, уларза эйэртеүле бэйлэнеш ысулдары. Күп эйэрсэнле кушма hөйлөмдэрзэ тыныш билдэлэре.	3,2	3,8	1-4	Синтаксический разбор предложений, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
14.	Тура телмэр хэм ситлэтелгэн телмэр. Тура телмэрзэ тыныш билдэлэре.	3	3	1-4	Синтаксический разбор предложений, творческая работа	индивидуальное задание, тесты, контрольная работа №3
15.	Зачет	0.2				
	Всего	54.2	53,8			

ФГБОУ ВО «УНИВЕРСИТЕТ НАУКИ И ТЕХНОЛОГИЙ»
СИБАЙСКИЙ ИНСТИТУТ (ФИЛИАЛ)
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

СОДЕРЖАНИЕ РАБОЧЕЙ ПРОГРАММЫ

дисциплины БАШКИРСКИЙ ЯЗЫК на **5 - 6** семестрах
(наименование дисциплины)

ОЧНО-ЗАОЧНАЯ

форма обучения

Вид работы	Объем дисциплины
Общая трудоемкость дисциплины (ЗЕТ / часов)	3/108
Учебных часов на контактную работу с преподавателем:	24,2
лекций	-
практических/ семинарских	24
лабораторных	-
других (групповая, индивидуальная консультация и иные виды учебной деятельности, предусматривающие работу обучающихся с преподавателем) (ФКР)	0,2
из них, предусмотренные на выполнение курсовой работы/курсового проекта	-
Учебных часов на самостоятельную работу обучающихся (СР)	83,8
из них, предусмотренные на выполнение курсовой работы/курсового проекта	-
Учебных часов на подготовку к экзамену/зачету/дифференцированному зачету (Контроль)	-

Форма(ы) контроля:
зачет - 6 семестр

№ п/п	Тема и содержание	Форма изучения материалов: лекции, практические занятия, семинарские занятия, лабораторные работы, самостоятельная работа и трудоемкость (в часах)		Основная и дополнительная литература, рекомендуемая студентам (номера из списка)	Задания по самостоятельной работе студентов	Форма текущего контроля успеваемости (коллоквиу мы, контрольн ые работы, компьютер ные тесты и т.п.)
		ПР	СР			
1	2	5	6	7	8	9
1.	Башкорт теленең һүзлек составы. Актив һәм пассив лексика. Килеп сығышы яғынан башкорт теленең лексикаһы. Семасиология.	2	6	1-4	Лексический анализ слов, творческая работа	индивидуальное задание, тесты, контрольная работа №1.
2.	Морфология. Исем. Уртаклык һәм яңғызлык исемдәр. Исемдәрҙең һан, эйәлек, хәбәрлек, килеш категорияһы. Исемдәргә грамматик анализ.	2	6	1-4	Морфологический анализ слов, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
3.	Сифат. Төп һәм шартлы сифат. Сифат дәрәжәләре. Сифаттарға грамматик анализ.	2	6	1-4	Морфологический анализ слов, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
4.	Һан. Һан төкөмсәләре. Һандарҙың дәрәжә язылышы. Һандарға грамматик анализ.	2	6	1-4	Морфологический анализ слов, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
5.	Алмаш. Алмаш төркөмсәләре. Алмаштарға грамматик анализ.	2	6	1-4	Морфологический анализ слов, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
6.	Кылым. Кылымдың башланғыс формаһы. Кылымдың барлык-юклык, кәсемлелек-кәсемһезлек, зат, һан, заман, һөйкәләш, йүнәләш категорияһы. Кылым төркөмсәләре. Кылымдарға грамматик анализ.	2	6	1-4	Морфологический анализ слов, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
7.	Рәүеш. Рәүеш төркөмсәләре. Рәүеш дәрәжәләре, уларҙың яһалышы. Рәүештәргә грамматик анализ.	2	6	1-4	Морфологический анализ слов, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
8.	Ярзамсы һүз төркөмдәре. Теркәүестәр. Бәйләүестәр. Киҫәксәләр. Модал һүзҙәр. Ымлыктар. Окшатыу һүзҙәр.	2	6	1-4	Морфологический анализ слов, творческая работа, индивидуальное задание №2,	индивидуальное задание, тесты, контрольная работа №2

9.	Синтаксис. Пунктуация. Үзбәйләнеш. Тезмә һәм әйәртеүле үзбәйләнеш. Әйәртеүле үзбәйләнештә үззәрзең синтаксик бәйләнеш юлдары.	2	6	1-4	Синтаксически й разбор предложений, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
10.	Баш һәм әйәрсән кичәктәр. Тиң кичәкле һөйләмдәр. Айырымланған әйәрсән кичәкле һөйләмдәр. Өндөш үззәр. Инеш үззәр һәм инеш һөйләмдәр.	2	6	1-4	Синтаксически й разбор предложений, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
11.	Кушма һөйләм. Теркәүесле тезмә кушма һөйләм. Теркәүесчез тезмә кушма һөйләм. Тезмә кушма һөйләм өлөштәре араһында тыныш билдәләре.	1	6	1-4	Синтаксически й разбор предложений, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
12.	Әйәртеүле кушма һөйләм. Баш һәм әйәрсән һөйләм. Әйәрсән һөйләмдәрзең төрзәре. Әйәртеүле кушма һөйләмдә тыныш билдәләре.	1	6	1-4	Синтаксически й разбор предложений, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
13.	Катмарлы синтаксик конструкциялар. Күп әйәрсәнле кушма һөйләмдәр, уларза әйәртеүле бәйләнеш ысулдары. Күп әйәрсәнле кушма һөйләмдәрзә тыныш билдәләре.	1	6	1-4	Синтаксически й разбор предложений, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
14.	Тура телмәр һәм ситләтелгән телмәр. Тура телмәрзә тыныш билдәләре.	1	5,8	1-4	Синтаксически й разбор предложений, творческая работа	индивидуальное задание, тесты, контрольная работа №3
15.	Зачет	0.2				
	Всего	24.2	83,8			